

Zuzmó, fecske, bicikli

Nem vettem meg a biciklit. Holnap vasárnap, az üzletek zárva, és hétfőig talán el is párolog a vágy – eső után a víz –, már érzem is, hogy szökik az íze. Pedig hogy megfordult velem a világ ma reggel, ahogy eszembe jutott, hogy akár vásárolhatnék is egyet, csak úgy – felpattantam az ötletre, egy fényes új saját bicikli, már a kerekek zurogását is hallottam, ebben a városban ezt is megtehetem, meg kell tennem, hülye vagyok, ha kihagyom, a rádióból is azt énekelték éppen vadító lendülettel, hogy „You can do what you want”, elővettem a borítékból az ösztöndíjamat, kapkodva öltözködtem, a friss gépolaj miatt a meleg dacára sötét nadrágot húztam, úgy képzeltem, percek múlva már kerekezni fogok, zötyögök hazafelé a szűk macskaköves utcákon, a fogam is bele-belekkoccan a lendületbe, markolom a kormányt, a szinte összeéró ötszáz éves házak közt elkiáltom magamat, és a visszhang is visszakiáltja: juhé!

Csak rövid ideje vagyok itt Kremsben, a szomszédos Steinnal összeéró Duna-parti osztrák városkában, és az érkezésem estéjén láttam is valahol egy kerékpárboltot, azt indultam megkeresni. Egy átalakított gyárépületből léptem ki, ahol most kultúrát gyártanak, irodákban, könyvtárakban, kiállítótermekben és tetőtéri magánműhelyekben. Én is egy ilyen napfényes, égere-vízre néző szobában szoktam percegetni a gépet; mindenre elszánt bezártságomat vágyom enyhíteni egy kerékpárral. A művészyárral átellenben a nem éppen önkéntes bezártságukat töltő rabok bámulnak át vágyódva a rácsokon; a kerületi börtön irdatlan épületének oldalára felfestett ál-ablakokból színesre pingált, csíkos ruhás kasszafűrók rajzolt állapotfái kukucskaálnak ki a szemközi komplexumhoz csatlakozó karikatúramúzeum boltjának kirakátára. Rabság és szabadság ekképp karikírozza egymást: aki szabad lehetne, mesterségébe zárja magát, a börtönt pedig a szabadság illúziója veszi körül: lépcsőzetesre vágott, fegyelmezetten buja szőlőhegyek, tükrösen villogó víz, bulizó egyetemisták és vígan borozgató turisták, hirtelen viharosra váltó, majd megint vakítóan perős, hatalmas égboltozat. A Duna szelíd kanyarulatait pirosra pettyezett cseresznyefák és zömök sárgabarackfák karéjazzák, ilyenkor júniusban az ágakat ívesen a föld fele hajlítja a vidék legnagyobb büszkesége, a sok narancsszínű, szeplősen duzzadó gyümölcs. Csupa lendületes zöld ez a tájék, fák mindenütt, vihar idején tajtékként szisszenő négyemeletnyi platánok, suhogósan lengő ártéri fűzek és szökőkút-ként villódzó nyárfák, amelyek egész testükben remegnek a máskülönből érzékelhetetlen, kitartó vízparti szélről, pikkelyesen és ezüstfehéren, mint napkeltekor a folyó. A déliesen napsütötte utcáscskákon leanderek és cserepes virágok szigetei virítanak, és a régi várak meg a szögesdróttal koronázott magas fehér börtönfal tövében derékig ér a sötét és borzas csalán, apró fehér méregszöregit felborzolja, mint a haragos kutya.

Ahogy átlépkedtem a vártorony alatti hűvös és félhomályos kapun Stein óvárosába, egyszerre egy régről ismerős

helyszínen találtam magam: talán a falakból és lépcsőházakból dőlő rideg pinceszag, talán a kőkeretes kicsi ablakok vagy az időrágta vaskos támpillérek miatt úgy éreztem, mintha a kolozsvári Farkas utcán, vagy esetleg az Óvárban lépkednék megint a tanintézetek boltívei felé. Akár a régi római utakon a vassal pántolt kocsik, én is a számomra kijelölt egyetlen úton haladhattam gyermekkoromban, amelyet tíz-tizenkét generációnyi iskolás csoszogó-ugráló lába koptatott ki a számomra. Itt, Wachauban, a szomszédos Weisskirchenben is tapasztaltam hasonlót: az erődtemplomhoz vezető fedett lépcsősoron (hol láttam ilyet, Brassóban?) ugrándoztak fel-le a gyerekek, színes hátitáskáikkal a vidék legrégebbi iskolájából tartva hazafelé, akár a maguk idejében a szépapaik és szépanyáik. Én is egy „nyugati”, dobozalakú, nagy, piros iskolatáskával – „bornyúval”, ahogy a két háborút látott Lexi bácsi nevezte – ballagtam be négyszáz éves elemi iskolám sötét és boltíves osztálytermébe, ahol legalább százévesek voltak a padok, és a kicsengetés kiváltságos feladatát mindig egy éltanuló végezhetette, aki végigfutott a folyosókon egy ki tudja, milyen régi, az izgalomtól izzadó gyerekkezekhez képest hatalmasnak tetsző, feketére patinásodott kolompal.

Csengettek mögöttem, egészen közel, és ahogy odalapultam a falhoz – felettem régi falfestmények, épületes szentenciák megkopott maradványai, meg az 1576-os dátum –, egész kerékpáros csapat surrogott el mellettem, felnőttek és gyerekek vegyest, túrázók lehettek, mert rajtuk volt az obligát rovarszerű sisak, amely úgy megnyújtotta az oldalról immár légrésekkel ékített fejüket, mintha neonszín sörényük nőtt volna a robogás szelében. Azt is hallottam ma a rádióból – beszélgetni most éppen senkivel nem akarok –, hogy az osztrákoknak immár hatvan százaléka rendszeresen biciklizik, és láttam is, hogy a közismert politikusok és médiafigurák modellt állnak kerékpárjukkal a lapokban, rövid történetekkel demonstrálva a sporteszköz hasznát – rokonszenves reklámok ezek, nem egy terméket, hanem egy nem is olyan elérhetetlen életformát hirdetnek.

Utánafordultam a színes sisakoknak, fekete térdvédőknek, átizzadt pólóknak, és elképzeltem, hogy boldog és termékeny magányomban én éppen az ellenkező irányban biciklizem dacos büszkeséggel. A kerékpárboltot azonban – álmodtam volna? – sehol sem találtam, csak „Radfahrers willkommen!” feliratú zászlókkal ékeskedő fogadókat, kis házi pékségeket, illatos cukrászdákat és kávéboltokat, barokk szobrokat és virágos sörözőudvarokra nyíló boltíves kapualjakat, szalmakoszorúval hirdetett borkiméréseket és kisvendéglőket. Még a Duna-parti főút mentén is végignéztem a házakat a bolt után, hiába. Egyre feljebb hágott a nap, kerékpár és hűsítő ellenszél híján egészen kimelegedtem. Megindultam tehát felfelé, a pár napja talált kúthoz, de miután ráhajoltam a föld alatti hűvösségre, és a mélybe csorgó visszhangos vízben legelőm mostam az arcomat, nem lefelé indultam tovább, hanem,

mint aki máris feladja a keresést, a hegyen mentem tovább a Frauenberg meredek lépcsősora felé.

A torony aljában második világháborús emléktábla. Ezekben a békés és napsütötte, gyönyörű, Duna-menti városkákban úgy visszhangzik a régmúlt, mint egy befejezetlen, elnyújtott kántáló ének, amelybe csak mellékszólamlaként vegyül a közelmúlt jaja. A közeli Melkben például, amint az ember végigjárta az apátság beszélő kertjét – ahol a rejtett hangszórókból hátborzongatóan árad a szöveg, mint a halottak hadaró suttogása a lombsusogásban, és egy kerti pavilonban a padló és a tető egymást tükröző tükréin ott áll a végtelen spirálba görbülő felirat: Mélységes mély a múltnak kútja –, majd leballagott a dombon és megnézte egy tiszta kis gótikus templom áhítatra ingerlő főhajóját, a napfénybe hunyorogva kilépve szinte belebotlik a melki „koncentrációs melléktábor” darabosan szürke, riasztó emlékművébe. A megbízhatónak tetsző, tömjénillatú félhomály után mintha egy világnagy siktüköriből váгна szembe a nap.

A lépcső tetején megálltam. Innen fentről csak a keskeny utcák felett összeboruló tetők látszottak, a nap delelőn állt, szinte izzottak a pikkelyes, vörös cserepek. A gurgulázó galambburukkoláson és egy fel-felpittyenő rigón kívül semmi hang, összerendeztem, amikor a közvetlen közelemben egy kilazult kő vagy egy túlrett gyümölcs pufogó és susogó robajjal, ágról ágra ütődve végigzuhan a repkénnyel befutott régi várfalon. Leültem a lépcsőre, néztem a zuzmókat a cserepek közt, aztán a hangtalanul messzi fecskéket a templomtorony felett, és a biciklire gondoltam. A kőszáraz, pikkelyesen szürke zuzmók nem akarnak semmit, mozogni a legkevésebbé, a fecskék viszont úgy siklanak lefelé a rovarok íveit követve, mint a sebességbe belerészegült kerékpárosok a szerpentinon. Az ő idejük nem változott a századokkal, és a pusztá léten kívül nem vágnak semmire. Ők az élet igazi királyai, hát persze. Ekkor kezdtem el tényleg feladni a saját kerékpár birtoklásának sürgetően eleven vágyát.

Persze ahogy üldögéltem az elvadult barackfa halovány árnyékában, a kellemesen átmelegedett kövön, és úgy néztem le a városra, mint annak idején Kolozsvárra a Fellegvárról, a szelídítő szándékkal felbirizgált nosztalgia lassú izzásában mégiscsak lassanként eszembe jutott minden, amit a biciklizésben szerettem. Anyai nagyapám biciklivel járt, emlékszem az ülés kemény és hegyes fekete orrára, és a feszes, mozdíthatatlan rugókra alatta, a kis barnásfekete, az ülés mögé akasztható szerszámos bőrtáska zsíros tapintására, tekerhető zárjára, bolyhos nyersbőr belsejére. Nagyon szerettem volna én is egy efféle táskát, meg persze biciklit is, de amikor kicsi voltam, még nem volt – vagy tán csak nekünk nem volt – sem háromkerékű „nyuszibicikli”, sem pedig olyan szép vonalú, kétkerekű fa futóbicikli, amit aztán harminc évvel később bámultam meg a berlini játszótéren. Félig-meddig a szerszámtáska miatt kezdtem gyűjteni a pénzt egy saját kerékpárra, mégpedig egy gyerekfejnyi, sárga, fociabdát formázó műanyag perselyben, éveken át, huszonöt banisokat, fényes egy- és háromlejeseket, meg a nagy, csúnya, fénytelen ötlejeseket, mígnem egy napon megtelt a persely, és az ünnepélyes felbontáskor csaknem ötszáz lejt számoltunk össze, amit a keresztanyám további ezer lejével

kiegészítve a szüleim végre megvették nekem életem első és mindeddig utolsó saját kerékpárját, egy úgynevezett „Pegas camping”-et. Széles kerekű, nehéz, fényes zöld jármű volt ez, a márkajelzésén egy igazi szárnyas ló díszlett – és volt egy hihetetlen tulajdonsága: nemcsak az ülését lehetett állítani, hanem össze is lehetett csukni az egészet, kettéhajtani, mint a pegazust a kihajtható képeskönyvben, a hátsó kerekét az első kerekére. Körülményes művelet volt, erőt és gyorsaságot kívánt, és nem is volt veszélytelen, mert nemcsak az ujjunkat csíphette be, de ha túl sokszor csuktuk össze, kilazult az illeszték is, és használhatatlanná vált az egész. Ezen tanultam meg először egyedül pedálozni – sőt, életem első egész mondatait is erről a körülrajongott tárgyról írtam le, a később verses-füzetnek használt díszes kínai emlékkönyvbe: „BICIGLI TANULÁS. TEGNAP MEGTANULTAM KERÉKPÁROZNI. ÉDESAPA SEGÍTETT.” Hétéves lehettem ekkor, anyai nagyanyámnál, az aszfaltotlan „madácsuccában”, gödrös földúton fogta apám hátulról a kerékpár ülését, míg én az egyensúly és a sebesség arányát próbáltam kitanulni. Micsoda öröm volt, amikor egyszerre éreztem, hogy már nem fut senki mögöttem! A kellő tempó a haladás titka, ezt tanultam meg, a „rögzített mozgást”, ahogy később a világ törvényét neveztem, a forgás és az egy helyben maradás kiegyensúlyozott közösségét. Ahogy az írás összehangolt mozgásformáját megtanultam, úgy kóstoltam bele a saját – akkor még nem is csekély – sebességemet megtöbbszöröző kerékpár használatába is.

Nemcsak a betűk és a mondatok leírásának élménye kapcsolódik számomra a biciklizéshez, de a versírás lehetőségének megtapasztalása is: ekkortájt hallottam először az addig biológusnak ismert édesapám egyik egészen fiatal kori, *Kerékpáron* című élményversét – talán éppen kedvcsinálónak mondta el –, amiből láttam, hogy az a tiszta testi öröm, amit az ellenszél áramlása ad, betűk és szavak segítségével is felidézhető:

Ragyog ma,
kék az ég!

Körötte szélben
zúgnak a rétek.
Árnyékok kísér
táncolva téged,
s pereg a két
kerék.

Azóta, sajnos, a versírás állandóbb élményem, mint a kerékpározás. Kocakerekező vagyok, sőt, inkább csak voltam – jó néhány éve már annak, hogy utolsó intenzív biciklis élményemet megszereztem. Egy esti parkban kerékpároztam körbe, olyan sűrű hársvirágillatban, mintha fullasztó fekete mézben úsznék. A fojtogató édesség érzése összevegyült a hosszú idő óta újra megtalált gyermekkori sebességélménnyel, és még valami egészen mást is felidézett, ahogy megrészegülve keringtem az ezüstösen derengő gypsáv körül: egy elnyomott, gonosz emléket, amely mégis fájdalmasan forró örömet szikráztatott fel, az egyik első, hosszú-hosszú csók ízét egy régi tavaszezi parkban, amikor a gardedámként mellénk rendelt öcsémrel mit sem törődve karoltuk át egymást egy padon, vakon és

süketen a vágytól, és a tanácstalan tízéves gyerek, aki addig bizalmasom és még szinte a gyerekem is volt, kettőnk titkos közösségéből örökre kivette hosszú-hosszú ideig keringett körülöttünk a biciklijén, talán még sírt is a tehetetlenségtől és haragtól, látni nem láttam ugyan, de sejtettem, hiszen hallottam, amint lefékez mellettünk és néz, hogy aztán újabb kört tegyen, gyanúsán csöndes volt, hátborzongatóan kitarató, de nem érdekelt, hagyj békén, tűnj el, menj a fenébe, valami ilyesmit gondolhattam a befelé fordulás és a kitárlkozás kettős gyönyörében, az áruulás és a csók fogkocogtató, ragacsos, újonnan megismert kéjével a számban. Gonosz, gonosz, gonosz, zihálják örökre a tavaszesti kerekek a parkban, két egymás mellett pörgő, magába fordult kerék, és felettük a tágra nyílt, soha be nem csukódó gyerekszempár.

Három nappal ezelőtt, este tizenegy óra tájban, egy házaktól körülvevett kis kremsi terecskén majdnem beleszaladtam egy virágtajtékos, illattól gőzölgő fiatal hársba – az érzékelés intenzitása úgy szívott magába, mint a vízzel teli vedret rántja be a kútba a gravitáció.

Repülés és fájdalom, kerékpár és park – ez szintén az azóta bicikliről motorbiciklire váltó, és felnőtt korára szinte már bátyámmá nőtt öcsémhez kötődik. Tán tízéves lehettem, az öcsém feleannyi, kerékpáron vittem a Sétatéren át hazafele. Már nem a zömök és a maga nemében megbízható Pegas volt alattam, hanem egy komoly felnőtt gép, talán éppen a nagyapai örökség, és az öcsém olyan büszkén feszített előttem a vázon (kereszttrudas férfibicikli volt), hogy megtáltosodtam tőle, egyre sebesebben suhantunk a nyárfák alatt, mígnem egyszer csak az öcsém változtatott a tartásán, és a lába váratlanul beakadt a küllők közé. Ő oldalra esett, engem a hirtelen fékezés átdobott a kormányon. Ahogy a szerencsére reflexből előretartott két tenyerem a földnek csapódott, egyszerre, mint az áram, a fájdalommal együtt ácsapott rajtam a sebesség ereje. Huszonkét év múlva egy gyökéren megbotolva ugyanígy repültem át egy másik, ezúttal műanyag bicikli felett, amelyen a hároméves fiam robogott lefelé a lejtőn, a gyerekkor felelőtlen örömeivel – úgy futottam utána lefelé, szinte hurrázva a májusi erdőn, hogy a veszélyt szinte egyáltalán, csak a harsány örömet éreztem az erdő mézgas aranyfényében. Úgy látszik, hogy folyvást rettegő, kényszeresen óvatos természetemnek a gyermekkori kerékpározások és sízések felidézése jelenti az önmagamból kilépés veszélyesen boldog áramütését.

Mégsem veszem meg a biciklit. Már akkor tudtam, hogy csak elméletben vagyok bátor, amikor a lépcsőn ülve felidéztem a gyermekkori várost, a városomat, ahol színi és biciklizni lehetett, de ahol a kirándulásokat leszámítva mégsem volt mindennapos a kerékpározás – talán mert nem volt hagyománya a polgári rendben? Tényleg

Szamódy Zsolt fotója

elképzelhetetlen volt, hogy egy úriasszony szétvetett lábbal lovagoljon meg egy drótszamarat? – ellentétben kamaszkorom városával, Szombathellyel, ahol a város talán minden lakójának van biciklije, azzal járnak munkába a kellemesen árnyas bicikliutakon. Annak idején mi is tettünk néhány kerékpáros túrát a környéken, míg egy rekkenő délutánon a kerekezéstől kimerülve meg nem fürdöttünk a Perint patak egyik gubbenőjében, ami aztán allergiás rohamokhoz és magas lázhoz vezetett – ez pedig nemcsak a koszos vizekben való fürdözéstől vette el a kedvünket, de sajnós, valami különös árukapcsolással, a biciklizéstől is. Az öcsém, amint lehetett, beszerzett egy rozzant autót, de édesapám továbbra is kerékpározott néha, és amikor régi kolozsvári kirándulónaplóját megmutatta, meg is értettem, hogy miért. Egy alkalmi, de szenvedélyes kerékpárosnak minden kerekezés egy-egy régi utat idéz fel, és édesapámék még a tengerpartig is el-elbicikliztek annak idején.

Magam előtt látom, ahogy apám naplójából fekete-fehér képek hullanak ki, köztük jó néhány kerékpáros fotó. Az egyikben egy folyó, a háttérben épp hogy csak derengenek az erdélyi hegyvonulatok, középen ezüstfehér víz, benne elszórt szigeteken fák. A part köveinek előterében, a képnek majdnem a közepén, de az arányokat nyugtalanítóan eltolva mégis inkább kissé jobbra, a tájba szinte beleolvadó, félmeztelen, rövidnadrágos kamaszfigura, a nagybátyám. Háttal áll, biciklire támaszkodik, nézi az ártéri erdőt. Tavasz van, kora reggel, indulás. Valahol állhat itt egy sátor is, talán az előtt ült apám, amikor a jelenetet fényképezte, megsejtve már, hogy a mozdulatlan látványban, pusztán a kerékpár közvetítésével, mennyi mozgás,

Szamódy Zsolt fotója

mennyi út rejlik, utak emléke és lehetősége, mezők szaga, poros és meredek dűlők izomszakasztó kimerültsége.

Egy másik kép: három vidám biciklis kamasz a hóban. A kerékpárok kerekére körben, de még a küllőkre is, rákérgetett a hó. Apám előtt a vázon az öccse, tizenkét éves lehet. Egy hegytetőn állnak, ingujjban. A bejegyzésben ott a dátum: 1962. március kilencedike. „A Tordai út járható – gyerünk a Felekre, ez volt az első cél. Felek vastag hóval, fekete ággal, szikrázó kék-fehér utakkal fogadott.” Felfele mentek tehát, a síkos, havas utakon, a lefelé suhanás ígéretének izgalmával, megtelt a nem éppen túrához felvett félcipőjük a jeges hóval, de a kamaszok elszánt lendületében, a télies napfény nyers ízével a szájukban, mégis folytatták az utat: „Mámorosan robogunk, itt-ott nagyokat csúszva a 8–10 centis új hóban. Tovább! Jöjünk haza az erdőn! Áron kételkedik az ép elménkben, de nekivágunk. Keserves. Az utakon a hó alatt csupa sár! Árkon-bokron keresztül, bukdácsolva, csúszkálva érünk a menedékházhoz.”

Nem, nem, öreg vagyok én már az efféle kalandokhoz. Még talán a nyári hőséghez és a kremsi macskakövekhez is, gondoltam lustán és bágyadtan üldögélve a lépcsőn, minnek is nekem bicikli. Zuzmó leszek, vágytalan és emléktelen lény, csak ülök szürkén és egyedül a szobában, a számítógép mellett, nem vágyom szélre és lendületre, azt végezzék csak el helyettem a fecskék. Különben is, csak két hetet leszek itt, azután mi a fenét csináljak majd a kerékpárral, hogy viszem haza, hol fogom tartani,

és különben is, egy új bicikli sokba kerül, és veszélyes is, Budapest nem kerékpárváros, mit is kezdenék vele a zajban és a porban...

Már majdnem teljesen meggyőztem magam – a lemondás a legszebb erény, a legbiztosabb út a lelki békéhez –, majd sárgabarackot eszem, gondoltam, és hallgatom tovább a rádiót, ha élnivalóm van, azt majd elintézem fejben, semmi juhé, semmi lendület, semmi kaland, csak a kitartó és fegyelmezett munka – de ekkor megláttam messze alattam, a Duna túlsópartján a világosan suhanó kis csapatot az árnyas bicikliúton, szinte karnyújtásnyi közelben, és a látvány, mint kútból a vedret, megint a tudat pereméig húzta a múltat, és én szomjasan belekortyoltam a vágyba, mert megint eltöltött a lendület édessége, Kolozsvár és a gyerekkor, a mozgás öröme, ahogy a Szamos partján surrogunk a folyással szemben, és olyan közel volt minden: az esés fájdalmának ígéretével a föld, mámorító tágasságával a reggeli ég, keserű és szelíd horzsolásukkal az arcunkat meg-meglegyintő fűzfalombok, a harmattól még párálló, bokánkat csapkodó, kötésig erő kövér fű, küllővillogásukkal a sietős kicsi hullámok – és a fülledt déli csendben, a kremsi templomdomb gyorsan forrósodó kövein ülve csak néztem, ahogy a tüzelő háztetők felett, a hűvösséget, sodrást és vigaszt ígérő nyugodt vizen túl messze, immár elérhetetlenül messze, a fehérhűs kerékpárosok elmosódó foltja szinte a lélegzetem ritmusára villogzva sorra áthullámzik, akár egy bizonytalan látomás, az ártéri erdők laza, kora nyári zöldjén.